

bønder med vogne och andit, hvis fornøden giøris, at det igien kand blifve forferdiget. Disligiste om sommeren, nar fisken skal forsettis, skal lensmanden i lige maade verre fortenkt til at forskaffe hannom vogne, saa mange som nottørfdig behof giøris, til at forsette karper fra den ene dam i den anden.

9. Om sommeren, nar legetid er, saa brasen leger, skal ingen komme paa Arrøe søe eller andre vore søer at fiske, hverken vore lensmend eller vore fiskemestere. Om vinteren maa di drage paa søen efter hvis fiske, di kand fange, dog skal di kaste ud igien, saa mange flirrer och unge brasen, di fanger.

10. Vor fiskemester paa Kronborg skal drage til Anderskouf och tage beskeden paa hvor mange søer och damme, der er paa lenit, och siden begifve sig til os och af os tage besked, hvilke søer och damme hand skal fiske udi och hvilke vor lensmand der samme stets skal hafve at fiske udi.

414.

1615 31. mars. (Kiøbenhafn.) Reces, uddragen af adskillige breve og forordninger.

U: Konning Christian den Fierdis Recess, Vddragen aff atskillige Breffue oc Forordninger vdi Kiøbenhaffn, Anno M.DC.XV. Cum Gratia & Privilegio Regio; S: Q: M: Prentet i Kiøbenhaffn, Hoß Henrich Waldkirch.

B: Aftryk med bogstav for bogstav samme titel som U (kun hedder det: Cum Gratiâ & . . .) og i teksten følgende denne side for side og i reglen også linje for linje og bogstav for bogstav; dog afvige linjerne fra hinanden blad A 4^b i midten; bl. C j^b øverst; bl. C i j^b øverst; bl. C i i j^a øverst og nederst; bl. D i j^a i midten; bl. D i j^b øverst; bl. D i i j^a hele siden; bl. D i i j^a i midten og bl. D i i j^b i midten. Trykfejlene i U i §§ 2, 33, 37, 39, 43, 45 findes, på den i titlen nær, ikke i B, som på den anden side tilligemed AR i § 43 savner et ord, der findes i U, og har trykfejl i § 32.

A: Aftryk med samme titel som B, kun hedder det til sidst: S.R.M. Prentet i Kiøbenhaffn, Hoß Salige Henrich Waldkirchs Arffuinge. Dette aftryk har rettet trykfejlene i U, men til gengæld optaget en del ny i indledningen og §§ 1; 10; 15; 20—22; 27. 8 og 9; 28; 29; 32; 44; 45.

R: Aftryk med samme titel som U, kun hedder det til sidst: S.R.M. Prentet i Kiøbenhaffn, Hoß Salige Henrick Waldkircks Arffuinger. Dette aftryk er kun blevet efterset på de steder, hvor U, B og A afvige i teksten, og her stemmer det overalt, også i trykfejlene med A.

Trykt efter A eller R hos Rosenvinge: Samling af gamle danske love 4, 313—27 med rettelse af enkelte trykfejl. At Rosenvinge har benyttet A eller R ses allerede af de af ham meddelte læsemåder i indledningen. Hos Rørdam: Kirkelove 2, 42—45, er, formodentlig efter U eller B, jfr. varianter til § 1, aftrykt §§ 1—7, 41 og givet henvisninger til §§ 25—28 og 44, hvorhos der er meddelt oplysninger om kilderne til disse §§, der nedenfor ville findes supplerede og berigtigede.

Kong Kristian IV.s »lille reces« siger i sin indledning, at den er blevet til ved, at kongen har »ladet de fornemste af vore åbne breve og mandater til sammen fatte, prente og på tryk udgå,« men denne udtalelse må ikke opfattes, som om recessen udelukkende var en kodifikation af ældre forordninger. Dette gælder kun de første firte §§. De følgende seks indeholde nye bestemmelser. Dernæst optager recessen ikke stof fra åbne breve (forordninger) og mandater alene, men den har desuden benyttet 8 kongelige missiver. Ved udarbejdelsen er ganske vist kun Kristian IV.s lovgivning lagt til grund, men udtrykket »de fornemste« må heller ikke tages bogstavelig. Der er således ikke benyttet nogen af de vigtige love, som udstedtes under datum 1589 30. juni (no. 509—12) og 1590 14. august (no. 536—40), og som tryktes i den 1590 udgivne samling af forordninger¹. Man kunde herefter gætte på, at reces 1615 kun skulde optage hidtil utrykte love, men heller ikke denne formodning slår til, i det den i § 27 optagne frdg. 1603 30. juni om adelens bryllupper allerede var blevet trykt i udstedelsesåret². Udarbejdelsen af recessen ser herefter temmelig planløs ud, et indtryk, som også stadfæstes, når man i denne samling efterser, hvad der er blevet forbigået af love. En del af de optagne love synes lige så vel at måtte henregnes til »særdeles og partikulær forordninger« som en stor del af de forbigåede. Men udarbejdelsen af recessen synes også at have været et hastværksarbejde. Det er således påfaldende, at der til § 9 benyttes åb. brev 1589 20. juli med opregning af de

¹ Se dette værks 2. bd. s. 270.

² Se ovfr. s. 158.

købstæder, hvorfra der må uddrives staldøksne, og at der udtrykkelig tilføjes, at Gedsør må være udskibningssted for Falster, medens det synes glæmt, at åb. brev 1594 31. maj har givet Rudkøbing en tilsvarende stilling for Langelands vedkommende. Koncipisten tilføjer, at forbud mod øksenudførsel fra andre byer kun gælder, »med mindre de derpå nogen særdeles benådning kunde have,« men denne tilføjelse viser netop, at han har vidst, at hans liste ikke var udtømmende, og at han ikke har haft tid til udtømmende at behandle spørgsmålet. En jævnføring med de benyttede kilder viser tillige, at bearbejdelsen af disse, der ofte ikke ere benyttede ordret, men jævnlig ere omskrevne i en kortere affattelse, tit ikke er heldig, og at man får en bedre forståelse af lovstedets mening ved at efterse og benytte kilden, jfr. således § 15 med åb. brev 1593 15. februar.

Vi Christian den fjerde etc. gjøre alle vitterligt, at eftersom vi af dagelig experientz komme udi forfaring, hvorledis tit oc ofte skal hendis, at mange saa vel indlendiske som udlendiske sig imod vore obne brevve, mandater oc forordninger, som vi her ofver alt vort rige Danmark lader publicere, skulle forse oc forgribe oc det under tiden af den aarsag, at vore lensmænd eller andre, som dermet bøer at hafve grandgifvelig indseende, enten dennem icke saa ofte lader forkynde eller oc siden derofver icke saa flittig holder, at enhver tilbørligen kunde vide, hvorefter hand sig skulle rette och forholde, men formedelst slig deris forsømmelse lader den største part af samme voris alfvorlige forordninger blifve fortafvet oc mange derofver i skade oc faldsmaal monne gerade, som dog voris vilge enten icke hafver værít bevist eller oc formedelst langsommelig tid er blefven forglemt¹, da paa det at sligt maatte forekommis oc ingen sig derofver efter denne dag skulle kunde hafve met rette at beklage eller herudinden met nogen ignorantz eller uvitskab at und-

¹ Således og B; AR: foractet.

skyldte, hafve vi den leilighed met vor Danmarkis rigis raad ofvervegít oc det nu saaledis beslutit oc forordnit at lade de fornemste af vore obne brevve oc mandater til sammen fatte, prente oc paa tryk udgaa oc dog alligevel dermet icke hafve afskaffit, hvis andre serdelis oc particular forordninger, som ellers kand være giort oc udgangen, men dennem lige saa vel som disse at skulle actis oc anses, bedendis derfor oc biudendis vore embidsmænd, bisper, provister, fogder oc alle andre, som sig hermet bøer at befatte, at i² efter denne dag eder alfvorligen lader være befalit ofver denne voris reces oc ordning bedre end tilforne at holde oc exequere, paa det altingist maa skickeligen oc tilbørligen tilgaae oc eders forsømmelse icke skulle bringe os oc voris brevve udi foract oc derudofver siden os foraarsage herudinden andre oc strengere middel at bruge oc foretage.

¹ Således og B; AR forbig.: i.

1. Ingen, være sig enten eddel eller ueddel, som blifver ofverbevist at være af den papistiske religion, maa tage nogen arf, men skal være arfveløs, oc samme hans arf skal være forfalden til hans neste slect oc arfvinger; icke heller skal slige papister maa boe her udi rigit. Findis oc ellers nogen paa jesevitiske steder at hafve ganget i skole eller studerit, skal de icke til nogit kald, enten i¹ skolerne eller kirker, betrois.

Kilde til: Ingen være . . . rigit, er frdg. 1613 19. juni § 1; til: Findis . . . betrois, er missive 1604 6. oktbr. jfr. åb. brev 1604 22. oktbr.

¹ Således og R; AR forbig.: i.

2. Alle bisperne skulle udi deris visitatz oc visitere skolerne, saa vel smaa som store, oc da flittig examinere icke allene disciplene, men ocsaa skolemester oc hører, oc dersom da hos nogen af dennem nogen merkelig brøst eller uflittighed befindis, skulle de dennem strax afskaffe oc udi deris sted andre, som dertil døctigere oc dueligere

kunde være, forordne. Sammeledis skulle de, som udi de siu store capitelsskoler saa vel som oc udi Kiøbenhafn oc Malmøe for rectores skulde tiene, enten være magistri eller philosophiæ candidati, oc udi de andre smaa skoler skulle ingen til skolemester forordnis eller udi de store til hørere, som jo ere promoti bacc[a]laurei¹, oc skulle bisperne da hafve flittig indseende, at den tabella scholastica, som af professoribus Hafniensibus er blefven stillit, udi skolerne kunde blifve holdit, paa det at de udi alle maader saaledis motte forsiunis, at ingen skulle hafve aarsag til sine børn paa jesevitiske eller andre fremmede skoler at forskicke.

Til: Alle bisperne ... forordne, *jfr. Æb. brev 1604 22. oktbr. § 2; kilde til:* Sammeledis ... blifve holdit, *er a. st. § 1; til:* paa det at ... forskicke, *jfr. a. st. indledning.*

¹ Således BAR; U: bacculaurei.

3. Ingen af bisperne skal nogen person til nogit kald forskrifve eller sig met nogens kald befatte, før end hand af provisten oc de beste sognemend dennem blifver tilsend at examinere, megit mindre skulle de sig understaa nogen at ordinere, før end hand af vor lensmand hafver bekommit collatz, saafremt de derfor icke vilde stande til rette.

Kilde: Missive 1606 1. april (no. 228).

4. Ingen, som til nogit prestekald skal kaldis, maa derfor byde, meget mindre udgifve nogen skenk eller gafve. Hvo herimod gjører, miste icke allene det samme kald, mens maa efter den dag aldrig til nogit andit tilstedis. Tager oc nogen herfor skenk eller gafve, være sig af vore lensmend, superintendenten, provister eller sognemænd, da gifve de icke alleniste igien derfor dobbelt til neste hospital, mens lensmanden skal hafve forbrut sit len, superintendenten oc provisten deris kald, bonden sin gaard oc adelsmand, som boer i sognit, straffis som den, vor mandat icke hafver villit acte.

Kilde: Æb. brev 1593 22. februar.

5. Item skal oc ingen prest maa tage nogen skenk oc gafve for bøndernis begravvelser eller afløsning, mens lade sig nøie met sin offer oc tiende eller hafve forbrut sit kald oc aldrig derefter til nogit andit tilstedis.

Kilde: Missive 1592 20. maj.

6. Skulle oc alle residerende degne udi kirkerne om aftenen oc morgenen ringe bede- oc fredklocke, oc hvor ingen sidendis degn findis, skulle sognemendene enten self skiftis til det at gjøre eller samptligen handle met en, som det kunde forrette.

Kilde: Missive 1593 10. juli.

7. Bønderne skulle deris tiende udi kierfve eller næg efter recessen¹ afsette paa aggeren udi deris eller deris fuldmectigis nærverelse, som den skal opberge oc siden, hvor de plictig ere, henvøre eller derfor straffis, som vid bøer. Mens dersom en hastig høst indfalder oc den ei møder til rette tide, som tienden skal opberge, da hafve bonden fuldmact sit korn at indføre. Klager der siden nogen paa, da gaa derom efter recessen.

Kilde til: Bønderne ... som vid bøer, *er Æb. brev 1593 9. juli jfr. Æb. brev 1577 23. aug.; til:* Mens ... recessen, *Æb. brev 1596 21. febr. §§ 1 og 2.*

¹ Reces 1558 § 51.

8. Ingen borger eller ufrie mand maa kiøbe øxen paa landsbyerne, mens allene til almindelig markeder, dog borgerne i kiøbstederne dermet icke skal være forment at kiøbe paa deris axeltorfve; ei heller skal adelen formenis til deris egit stald oc foder at kiøbe, hvor dennem lyster, oc derfor maa ingen bonde selge sine øxen til nogen udlendiske, mens allene til adelen eller borgerne her udi rigit. Hvo herimod gjør, skal foruden øxene, som hand til sit herskab forbryder, straffis som vid bøer.

Kilde: Æb. brev 1604 6. septbr. (no. 200) §§ 1—3.

9. Ingen maa skibe eller drifve nogen staldøxen ud af rigit uden for Ribe, Kolding, Assens, Medelfar oc

Rodbye, met mindre de derpaa nogen serdelis benaad[n]g kunde hafve; dog hvis af Falster udkommer, maa for Gedsør skibis. Findis nogen herimod at gjøre, skal hand øxene hafve forbrut oc derforuden stande til rette, som den voris forbud oc ordning icke hafver villit acte.

Kilde: Åb. brev 1589 20. juli §§ 1, 2 jfr. derimod Åb. brev 1594 31. maj.

10. Efterat vi formerke, at den uforstandige almue sig self til største skade deris unge fæ oc kvæg for en ringe verd skulle selge oc afhende til dennem, som det¹ acter at salte oc siden af rigit udføre, da ville vi det strengeligen hafve forbødit, at herefter ingen mue udføre nogit saltit kiød af rigit. Hvo herimod gjører, skal baade hafve forbrut vaarene² oc dertil straffis, som den sig moetvilligen imod vort forbud forholder.

Kilde: Åb. brev 1588 7. decbr. § 10.

¹ Således og B; AR: der.

² Således AR; BU: vaardene.

11. Ingen, enten indlendske eller udlendske, maa nogen krud eller salpeter af rigit udføre, saafremt hand icke vil hafve forbrut, hvis hand udi saa maade hafver met at fare oc derforuden straffis, som den moetvilligen imod vort forbud hafver handlit.

Kilde: Åb. brev 1597 5. juli.

12. Ingen mue føre nogen giort guld, giort sølf eller kielekaabber her af rigit. Fordrister sig nogen herimod at gjøre, da skal hand derfor straffis som den, vor forordning icke hafver villit acte.

Kilde: Missive 1603 30. maj; Åb. brev 1603 12. juli (no. 187) §§ 1, 3.

13. Landsdommerne ofver alt vort rige Danmark skulle formiddag paa alle søgnedage begynde at sette landsting om sommeren ved siu slet oc om vinteren ved otte slet, paa det atskillige uskickelighed herefter maatte

forekommis, som sig ellers tilforn hafver tildragit, naar landstingit saa sildig paa dagen er blefven begynt.

Kilde: Åb. brev 1593 16. februar (no. 605).

14. Ingen dommere, være sig til landsting, byeting, birketing eller herridsting, skal være forplict mere udi deris domme end meningen ad indføre, af hvis forsetter for dennem beris udi rette, oc siden paa fornefnede forsetter lade skrifve, paa det at slige vitløftig forsetter sagen icke for megit skulle forblomme oc ofverdommere siden udi den rette forstand dis mere forvilde.

Kilde: Åb. brev 1593 13. februar.

15. Hvo, som for nogen sag lovligen blifver til fire tinge forfuld met høringsdiele, oc inden fierde ting hverken retter for sig eller stiller sagvolderen tilfrids, ei heller met nøiactige bevis sig imod hannem erklerer, da stede dommeren dele ofver hannem, om der endskönt tilforne icke er gangen dom i¹ sagen.

Kilde: Åb. brev 1593 15. februar.

¹ Således og B; AR forbig.: i.

16. Hvo, birkefred bryder, skal bøde saa vel til den, som birkit tilhører, som til sagvolderen, dog hans herskabsrettighed eller tiltale dermed uforkrenkit.

Kilde: Åb. brev 1593 18. februar.

17. Naar nogen vore gode mænd, som udi befalling til sammen ere tagene, sig om deris dom icke kunde forene, da skulle de fleste stemme[r] beslutte dommen. End ere de lige mange paa begge sider, da gifver den, formand er, met dem, som hannem følger, dommen beskrefvit oc ingen anden.

Kilde: Fråg. 1596 5. avg.

18. Byfogderne udi kiøbstederne mue allene aftinge alle voldssager, men andre sager skulle de udi vore lensmends eller deris fuldmectigis nærverelse aftinge oc derfor aarligen gjøre os gode rede oc regenskab.

Kilde: Missive 1593 31. august.

19. Alle vore lensmænd ved siø siden skulle os til beste for en billig verd sig tilforhandle, hvis vrag udi deris lene kunde hendis at strande, oc hafve flittig indseende, at de folk, som met nogit vrag blifver biergit oc self acte deris gods at beholde, det for en billig biergeløn kunde niude oc icke udi nogen maade nødis til nogit af deris gods imod deris vilge at afhende.

Kilde: Missive 1593 26. novbr.

20. Ingen fremmit eller udlendiske maa nogen vin udi vore kiøbsteder oplegge, den siden efter haanden at udselge, mens den enten strax skal afhende eller met sig igien bortføre. Hvo herimod¹ giører, skal dermed til os oc kronen samme vin hafve forbrut.

Frdg. 1594 19. juni (no. 644) §§ 1, 2.

¹ Således og B; AR: derimod.

21. 1. Borgemestere oc raadmend udi alle kiøbstederne skulle forordne nogle svorene mend af deris borgere, som skulle hafve flittig indseende met al hvis fremmit øl, som udi kiøbstederne blifver indført, det at vrage, hvis icke gaat er, oc siden efter, som aaringene ere, taxere oc sette det andet, som brugeligt er, for en billig verd, hvorfor de for deris umag skal hafve af hver lest otte skilling danske. Disligeste skulle de ocsaa forordne andre svorne mend, som skulle vrage al saltit kiød oc saltid fisk oc merke tønderne hver met en ser cirkel eller merke efter, som det er gaat eller vaagt gods til oc tønderne findis at hafve den tilbørlig størelse, hvorfor de skulle hafve for hver lest at vrage tolf skilling dansk oc for hver lest at sette merke paa 2 skilling dansk, oc siden at forhøie lesten, naar behof giøris, sex skilling danske. Herforuden skal den, som midlertid bevaager godsit, for sin umag hafve to skilling danske.

Kilde: Frdg 1605 2. august §§ 1-2.

2. Udi lige maade skulle de ocsaa forordne nogle,

oc der iblant en af raadit, som i det ringeste en gang hver maanit oc ellers paa underskedlige tider om aarit skulle visitere oc besøge alle vinkielderne havvendis grandgifvelig indseende, at ingen udtapper nogen spansk eller fransk vin, som handler met rinsk vin, ei heller nogen at udtappe nogen rinsk vin, som handler met spansk eller fransk vin.

Kilde til: Udi lige . . . vinkielderne, er Frdg. 1605 2. august; til slutningen jfr. a. st. §§ 6, 3.

3. Disligeste skulle de ocsaa efter, som aaringerne ere, taxere oc sette, hvad hver pot bøer at koste, oc samme deris taxt paa raadhus sit lade anslaae, saa sig enhver derefter kunde vide at rette, oc¹ for slig deris umag skulle fornefnde svorne mænd hafve en potte vin af hver fad, der udi pottetal blifver udtappit.

Kilde: Frdg. 1605 2. august § 5.

¹ Således og B; AR forbig.: oc.

4. Findis nogen herimod at indlegge spansk eller fransk vin udi samme kielder eller hus, som rinsk vin udi er, skal hand til os oc byen al hans vin hafve forbrut. Dersom oc hos nogen findis forfalskit¹ vin², skal den udi lige maade til os oc byen være forbrut. End fordrister sig nogen at udtappe nogen vin dyrere, end den ordentlig taxt tilsteder, da straffis derfor, som vid bøer.

Kilde: Frdg. 1605 2. august § 6.

¹ Således og B; BR: forfalskte. ² AR forbig.: vin.

5. Mens dersom borgemestere oc raads forsømmelse herudinden befindis, da stande de derfor til rette.

Kilde: Frdg. 1605 2. august § 7.

22. Naar nogen vore lensmænd, som ere gifte, vid døden afaar, da mue deris efterlefsverske samme len til Philippi Jacobi dag der nest efter følgendis beholde, ligesom deris afgangne husbonde det¹ efter sit² forleningsbrefs liudelse hagt hafver, dog hermet icke skal være ment de

¹ Således og B; AR: der.

² Således og B; AR: sin.

slotte oc husse, som ligge paa grendsene, eller hvor vi vor dagelige hofhaltning hafver.

Kilde: Åb. brev 1596 12. august §§ 1, 2.

23. Ingen enke maa efter sin husbonds død, om hand hafver efterlat sig nogen lifsarvinger, befatte sig med nogit jordegods, løsøre eller gield, som børnene efter deris afgangene fader kunde være tilfalden, eller det under sit vergemaal annamme, før end i det ringste tvende af de neste frender, en paa federne oc en paa møderne side hafver været ofver skifte oc klarligen optegnit, hvad enhver udi alle maader met rette kunde tilfalde, oc naar de saaledis formedelst en christelig skifte ere blefven adskilde, da skal det moderen være frit for hindis børns gods under sit vergemaal at annamme oc det siden efter loven forestaa, som hun vil antsvare oc være bekiend.

Kilde: Åb. brev 1604 6. september (no. 199).

24. Alle gieldsbrefve, som ere eldre end 20 aar gamle, beregnit fra anno 1606, skulle være døde oc macteløs, om de inden for den fornefnde termin icke bliver fornyet eller renoverede.

Kilde: Frdg. 1606 1. april (no. 226).

25. Ligger nogen kvinde for sin forsømmelses skyld sit eget eller andens barn ihjel, skal hun første gang derfor tage obenbarlig afløsning efter ordinantzen¹ oc derfor uden efter hindis leilighed gifve nogit til de fattige. Sker det anden gang, da straffis paa hindis hals.

Kilde: Frdg. 1606 1. april (no. 227).

¹ Kirkeordinans 1539 bl. LIX—LX.

26. Om nogen, som ere hverandre udi anden oc tredie saa oc udi tredie led beslectit eller oc udi samme led besvogrit, findis at ligge udi it ont lefnit sammen oc afle børn, da skal vor lensmand, eller hvem deris herskab er, sagen met dennem efter deris yderste formue aftinge

oc siden forvise landit. End rømmer de icke, da straffis paa deris hals.

Kilde: Frdg. 1610 6. april (no. 321).

27. Eftersom vi forfare, hvad ofvermaadig stor pract nu skulle brugis, oc hvor megit unødigt bekostning, der skulle giøris, naar nogen af adelen giører sit eget, sine børns eller venners brøllup, da ville vi det herefter saaledis alforvilgen hafve holdit:

1. Først at bruden icke skal hafve paa sit hofvit uden it halsbaand ofver hindis haar oc en krands af it halsbaand, mens dersom nogen brud vil hafve garnete paa, da skal der ingen edelstene være udi, oc skal ingen brud herefter hafve mere end try smykker paa sig hengendis udi kieder.

Kilde: Frdg. 1603 30. juni § 1.

2. Skal oc efter denne dag være forbuden, at ingen brud skal udgifve nogen hattebaand met edelsten, icke heller maa sette edelstene paa deris hufver eller lade sticke deris klæder met nogen stikning enten af perler, guld eller sølf. Disligiste skal icke heller nogen brud udi hans¹ brøllup eller nogen adelsperson efter denne dag til deris klæder mue bruge enten gyldenstykke eller bliant.

Kilde: Frdg. 1603 30. juni § 2.

¹ Således og B; AR: deris.

3. Sammeledis skal herefter være forbudit, at ingen af adelens brudeseng eller teckit paa sengen skal være af fløiel, meden alleniste af damaske, taft eller atlask oc af andit sligt silketøg. Skal oc udi brølluperne ingen tappeter giøris ofver bordet af det, som met guld eller sølf er slagit, eller af nogit fløiel, meden skal giøris af andit silketøg, som dertil tienligt kand være.

Kilde: Frdg. 1603 30. juni § 3.

4. Dersom nogen af adelen vil giøre brølluper udi kjøbstederne her udi rigit, da skulle de ingen udspisning

giøre met mat i salen, mens alleniste udgifve drik oc banket paa to borde. Skal ei heller udi kjøbstederne nogen udspising ske udi nogen svennesal enten met mad eller dricke, mens naar adelen gjør brøllupper paa vore oc kronens slotte eller gaarde, da skal aldelis ingen fremid¹ drik udgifvis udi svennesalen, mens dennem skal gifvis danst øl oc intet andit.

Kilde: Frdg. 1603 30. juni § 5.

¹ Således og B; AR: fremmid.

5. Skulle oc de brøllupper, som adelen giøre, icke vaare lenger end udi to dage, som er om søndagen oc om mandagen, oc udi lige maade skal forholdis, om nogen brøllupper sker paa nogen anden dag udi uggen.

Kilde: Frdg. 1603 30. juni § 6.

6. Skal oc efter denne dag fruer eller jomfruer, som brøllup hafver, ingen skiorter eller tørklæder eller nogit andit sligt udi det sted udgifve til dennem, som til brøllupit ere budne, mens det aldelis at være afskaffit.

Kilde: Frdg. 1603 30. juni § 7.

7. Skal oc aldelis ingen dragning ske enten udi salen, brudhussit eller udi nogit kammer uden alleniste ofver bordene oc bag brud oc brudgom oc ellers ingen dragning ske, hvad heller adelen gjører brøllupper paa vore oc kronens slotte eller husse, paa deris egne gaarde eller udi kjøbstederne.

Kilde: Frdg. 1603 30. juni § 8.

8. Icke heller mue adelen efter denne dag giøre saa store brøllupper, som de¹ hid indtil giort hafver, men skulle allene bede deris neste slect, svogre oc naboer, paa det den store unødige bekostning, som hid indtil derpaa hafver været spildit, maa afskaffis.

Kilde: Frdg. 1603 30. juni § 4 i sl.

¹ Således og B; AR forbig.: de.

9. Understaar sig nogen herimod at giøre, da skulle

de hafve forbrut it tusend daler til nest hos¹ liggende hospital.

Kilde: Frdg. 1603 30. juni § 9 i sl.

¹ Således og B; AR forbig.: hos.

10. Oc skulle vore lensmænd være forplicitit samme penge at krefve oc indfordre, hafvendis grandgifvelig indseende, at ingen blifver forskaanit, saafremt de icke self samme penge vilde udgifve.

Kilde: Frdg. 1603 30. juni § 9 i sl.

28. Ingen, enten borgemester, raadmand, professor, pastor eller cappelan maa til nogit brøllup biude mere end 24 par folk met deris børn, forgangskvinderne derudi be-regnit, oc¹ tolf unge karle derforuden. En embidsmand byde af alle slags haltparten saa mange eller ferre, om hannem lyster. Giør nogen borger eller geistlig herimod, bøde sig 200 riksdaler, haltparten til os och kronen oc anden haltpart til byen. Udi lige maade ingen bonde biude mere end 12 par folk met deris hustruer oc børn til sit brøllup, mens forser hand sig herimod, da straffis hand af sit herskab efter sin efne oc formue.

Kilde: Frdg. 1610 6. april (no. 320) §§ 1—3, 5 og Bifrdg. 1610 11. april.

¹ Således og B; AR forbig.: oc.

29. Naar nogen adelsperson udi vore riger Danmark oc Norge vid døden afgaaer, da skal deris lig i det seniste fiorten dage derefter begrafvis. Sker begravelse paa nogen af adelens gaarde, da mue der spisis for dennem oc deris folk, dog ingen panket¹ gifvis efter maaltid, icke heller maa brugis nogen dragning i saalen, ligstuen eller nogit kammer, mens sker det udi nogen kjøbsted, da mue der slet intet spisis enten for eller efter begravelsen, skal oc ingen vaaben, monument eller andit sligt, som er af sølf, guld eller forgylt settis paa ligkisten. Giører nogen her-

¹ Således og B; AR: packet.

imod, da straffis som udi vor kiere her faders reces¹ i det niende kapitel formeldis.

Kilde: Frdg. 1602 12. maj (no. 171).

¹ Reces 1576.

30. Siger nogen sit borgerskab op, som hand udi en kiøbsted hafver hagt, oc acter aldelis at drage bort af landit, da skulle der samme steds borgemestere oc raadmend udi voris byfogdis nærverelse sidde ofver regenskab met hannem oc derpaa flitteligen hafve indseende, at hand af al sin formue efterlader den siete part, halffparten til os oc kronen oc anden halffparten til den kiøbsted, hand udi boede.

Kilde: Frdg. 1610 6. april (no. 322).

31. Ingen fremmit, endog de hafver tagit borgerskab her udi vore kiøbsteder, maa under det skin tolfrie nogen vaare af landit udføre, før end de hos vore embedsmænd saa oc borgemester oc raad, udi hvad kiøbsted de ere boesiddendis, nøiactig hafver certificeret, at det dennem allene tilhører oc icke met nogen anden fremmedis penge er indkiøbt, hvorfor oc ingen enten indlendiske eller udlendiske maa løbe igiennem Belt, met mindre de dennem hos vor tolder udi vor kiøbsted Nyeborg angifver. Gjør nogen herimod, da hafver hand baade forbrut vaardene(!) oc skal derforuden straffis, som vid bør.

Kilde til: hvorfor oc ingen... ved bøer, er mandat 1609 3. febr. (no. 296).

32. Ingen borgere udi nogen vore kiøbsteder skulle være forplict andre at age¹ eller met forenskab befordre, end de som vore egne pas hafve til borgemestere oc raad liudendis, uden det sig kunde hende, at vi met vort hof ferdigis igiennem rigit eller nogen fremmede herrer eller førstlig personer uforvarendis hid ind til os udi rigit komme eller ocsaa vore raad hasteligen til os kunde blifve forskrefvit, saa de met bøndervogne icke kunde saa snart

¹ BAR: tage.

afsted komme, da udi slig tilfald skulle borgemester oc raad dennem befordre.

Kilde: Åb. brev 1596 10. decbr.

33. Ingen af adel maa udgifve nogen siseseddel paa mere tydst øl, end de til deris egen brug kunde behøfve. Hvo herimod gjør, straffis derfor, som vid bør. Findis oc nogen toldere hermet at se igiennem¹ fingre, straffis derfor som vor utro oc ulydige oc derforuden for sisen stande til rette.

Kilde: Åb. brev 1594 19. juni (no. 642) §§ 1—3.

¹ Således BAR; U: ungiennem.

34. Item ingen maa vid tinge bygge eller bygge lade nogen kroerhuse eller hytter, der øl eller anden slags drik at udtappe. Hvo herimod gjør, skal straffis, som den sig motvilligen imod vor forordning forholder.

Kilde: Åb. brev 1593 30. juni (no. 621) § 1.

35. Skal efter denne dag ofver alt rigit i kiøb oc sal icke brugis anden alne end Sielands alne, hvilken udi alle kiøbstederne paa raadhusset af jern giort skal ophengis, hvorefter alle andre skulle lignis oc maalis.

Kilde: Åb. brev 1613 19. juni (no. 400) § 1.

36. Disligeste skal ingen anden vect brugis ofver alt rigit end Kiøbenhafns vect, saa ithvert skippund vect skal holde 20 lispund oc hver lispund beregnet til 16 skaalpund, efter hvilken vect oc alle bismere, som enhver udi sit hus bruger, skal lignis, dog skal hermet intet være ment nogit udi vore jordbøger met vecten at skulle forandris, mens dermet holdis, som af arrilds sked er. Hvo herimod fordrister sig til at gjøre, skal hafve forbrut, hvis met anden alne oc vect blifver udmalit, oc derforuden straffis, som vid bør

Kilde: Åb. brev 1613 19. juni (no. 400) §§ 2, 3, 5.

37. Efter at vi formerke, at den atskillige slags tøndemaal, som her udi rigit en tid lang hafver været brugelig,

megit stor urichtigkeit oc uordning skal hafve foraarsagit¹, ville vi, at herefter ingen anden tønne skal her udi rigit brugis end den, som findis met tre løfver oc² det aarstal 1602 at være merkt eller dermet overens kommer, uden i Riberhus len, som af arrilds tid al tid hafver hagt sin ser maal. Hvo elle[r]s³ herimod gjører, skulle straffis, som den vor forordning icke hafver villit acte.

Kilde: Frdg. 1602 12. maj (no. 172).

¹ Således og B; AR: aarsagit.

³ Således BAR; U: elleës.

² Således og B; AR: at.

38. Alle skomager, hvad heller de her udi rigit eller anden steds ere boesiddendis, maa i kiøbstederne tvende gange om uggen, onsdagen oc løfverdagen, paa torfvit oc icke anden steds udi byen udstaa met sko, støfle eller anden skomagerarbeid, de kunde hafve, det offentlig at forhandle oc afhende, saa det dennem af ingen skal formenis.

Kilde: Åb. brev 1609 19. oktbr.

39. Alle misd[ed]jere¹, som blifver dømt enten fra lif eller ære, skulle efter dommen uden videre forhaling strax udstaa deris straf, men dersom nogen af vore lensmend enten for samvittighed eller andre vichtige aarsager skyld kunde hafve betenkende at lade ske execution, da lade de os derom ufortøfvit besøge oc sig siden efter vor resolution oc vilge rette oc forholde.

Kilde: Frdg. 1613 19. juni (no. 402).

¹ Således BAR; U: misdere.

40. Efter at vi formerke, at vore lensmend, naar de fra nogit len hender at komme, skulle met dennem bortføre baade voris mandater oc andre brevve, som udi deris tid enten af os ere giort eller til tinge udgifvit, saa deris efterkommere ingen underretning kunde hafve, hvorefter de dennem skulle forholde, da ville vi herefter, at vore lensmend skulle alle slige vore mandater oc forordninger, lige som de udi enhver hans tid ere udgangen, udi en

bog lade registre, som al tid hos lenit kunde blifve. Disligiste, naar nogen forandring sker, fra dennem til deris efterkommere ofverantvorde hvis tingsvinder, domme oc andre brevve, som siden udi samme len til nogen underretning kunde fornøden giøris.

Kilde: Missive 1593 9. juli (no. 624).

41. Eftersom vi af daglig experientz forfare, at kirkerne her udi rigit en merkelig skade oc nachdel tit oc ofte tilføies, i det at deris verger, naar de renten oc indkomsten hafver oppebaarit, den hos sig pleie at beholde oc snarere til deris egen nytte oc fordel end kirkernis gavn oc beste henvende, saa det ofte befindis, at naar kirkevergerne ved døden afgaar, de da icke hafver slig formue efterlat, som til kirkernis¹ betaling sig kunde forstrecke, da ville vi derfor herefter, at den, som kirkevergernis regnskab lader høre, være sig enten vore lensmend eller provister, aarligen til sig alle kirkernis penninge skulle annamme oc dennem siden kirkerne til beste hos visse oc værhaftige folk paa nøiactig forvaring udsette paa rente oc derpaa aarligen udi vort rentekammer indskicke en rictig fortegnelse, saa vi deraf noksom kunde forfare, hvad enhver af kirkerne til beste hafver, men hvis de enten til deris bygning kunde eracte fornøden at giøris eller ocsaa til nødtørfvig vin oc brød aarligen at skulle behøvis, kunde de hos kirkevergerne paa videre regenskab lade blifve beholden.

¹ BAR: kirkens.

42. Udi lige maade pleier ocsaa iblant den gemen almue en stor misbrug at findis, i det at naar nogen bonde blifver tilfunden sin kiønsæd at giøre, da pleie de saa snart uden landit, som herridit langt borte dennem at oplede oc hente, som sig til slig deris lov at edle ville lade ofvertale, oc i saa maade dennem tit til at sverge bevilge, som aldelis om sagen intet er bevist, hvorfor vi ville, at herefter ingen bonde, som til nogen kiønsæd blifver dømt,

maa af dommeren stedis til at bruge andre sin ed at fulddrifve end de, som i herrit met hannem er boesiddendis, paa det at sandhed disbedre kunde handhefvis, oc den icke herefter som tilforne skulle falde saa let vid slig middel at kuldkaste oc undertrycke.

43. Eftersom vi forfare, at bønderne her udi rigit, naar de om torfvedagen til kiøbstederne met nogen deris vaare at selge udkomme, skulle strax, naar torfvit er afholt, met unyttig fortering oc dricken tit oc ofte mere eller¹ saa megit forsette oc øde, som de for deris vaare kunde hafve bekommit, oc derudofver formedelst slig en ond vaane oc uskickelig lefnit sig self forarme oc i lengden aldels forderfve, da ville vi, at herefter ingen bonde, som om torfvedagen eller andre dage kommer til torfvit der nogen sin vaare at afhende, være sig enten af vore oc kronens, adelens eller geistlige bønder, skulle udi nogen vor kiøbsted lenger ind til tolf slet om dagen forblifve. Hvo herimod gjør, skal strax i fengsel indsettis oc for slig sin forseelse saaledis tilbørligen straffis.

¹ Således og B; U tilf.: jo.

44. Sammeledis komme vi oc udi forfaring, hvorledis sig stor uskickelighed her udi rigit met betlere oc staadere dagligen begifver, i det at¹ mange, som for siugdom oc skrøbeligheds skyld noksom ere saa sterke, at de for deris føde kunde arbeide oc tiene, alligevel om landit strippe oc snarer² sig met betlen oc myssiggang ville behielpe end nogit andit erligt til deris lifs ophold foretage, da ville vi, at vore lensmænd ofver alt vort rige Danmark saa vel i kiøbstederne som paa landsbyer skulle inden Michaelis førstkommendis lade alle de betlere, som paa hvert sted sig pleie at opholde, forsamle oc dennem, som da saa vedtørfvig oc skrøbelige befindis, at de self icke deris brød kunde fortiene, skulle de enten i hospitalerne lade

¹ Således og B; AR forbig.: at. ² BAR: snart.

indlegge eller, hvor de icke kunde tilstrecke, gifve en synderlig merke oc kiendtegen oc siden menigheden i kiøbstederne eller paa landsbyerne met en christelig almisse at underholde befale efter, som udi vor kiere her faders kong Frederik den andens forordning anno 1588 udgifvit¹ videre formeldis. Dersom da siden nogen sig fordrister herimod at omløbbe oc sig met betlen at ville opholde, da skulle de, hvad steder de kunde betredis, strax paagribis oc siden som andre tattere eller fredløse alfvorligen straffis.

Rørdam a. st. s. 45 angiver urigtig, at ovenstående § 44 indeholder et kort uddrag af fattigforordningen af 27. oktbr. 1587. Ved denne henvisning sigtes til reces 1587 27. decbr., som dog kun citeres i § 44, der i øvrigt indeholder en ny bestemmelse.

¹ Reces 1587 27. decbr.

45. Eftersom hidtil ingen for os oc voris rigens raad er til nogen kost oc tering blefven dømt uden de, som nogen dommere for deris domme hafde indstefnit, oc vi formene det mange at hafve gifvit aarsag den frihed at misbruge oc udi mange vitterlige oc kiendssager saa oc andre unyttige trette baade stefne oc lade sig stefne, sagen allene deris vedderpart til støre bekostning dislenger at kunde opholde oc forlunge, da ville vi herefter det saaledis hafve holdit, at hvo som nogen enten udi vitterlig¹ giældssager eller anden unyttig trette stefner eller lader sig stefne, da skal den, som sagen taber, ocsaa være plictig sin vedderpart en billig kost oc tering efter dommens lydelse at erstatte oc fornøie.

¹ Således og B; AR: bitterlig.

46. Vi komme oc i forfaring, hvorledis vore oc kronens bønder imod atskillige vore forbud oc ordning alligevel endnu met ulidelig ecter oc reigser til deris yderste forderf¹ utilbørligen besvergis, hvorfor vi det herefter saaledis vil hafve holdit, at vore lensmænd aldels ingen nogen vogne skulle tilstede, som enten icke vort

¹ Således BAR; U: sorderf.

egit, vor kiere fru moders eller ocsaa vor stadholders pas her udi vor kiøbsted Kiøbenhafn kunde hafve, uden naar vore raad eller lensmend enten self udi nogen voris bestilninger skulle afsted befordris eller ocsaa de deris tienere enten met deris regnskaber eller skat oc icke udi nogen deris egen bestilning til os skulle fremskicke, dog hermet icke skal være afskaffit, at adelen paa Andvorskov oc Ringsted jo herefter som tilforne skal hafve deris natleier oc fordrenskab, men dersom nogen lensmand sig ellers fordrister herimod at giøre, skal hand dermet sit len hafve forbrut.

Gifvit paa vort slot Kiøbenhafn den sidste dag
Martii anno 1615.

415.

1615 1. maj. (Hafniæ.) Åb. brev om forhøjelse af tolden i Danmark og Norge.

Sæll. tegn. 21, 111—12.

Eftersom vi nogen tid forleden ofver vore riger Danmark¹ och Norge² hafver lade giøre en krigsordning och en stoer antal af vore och kronens bønder udskrefvet, som skulde verre pligtige och stetse udi beredskaf i forfallende nød och leilighed imod vore och rigernis fiender at lade sig bruge och dennom for slig dieris tieniste bevilgit baade for dieris sedvanlige landgilde och anden skat och tiunge fri och forskonit at verre, hvilkit os och kronen en merkelig indkombst betager och i lengden vist vilde falde besverligt sligt at miste och omberre, dersom det icke udi andre maader nogenlunde kunde blifve aaprettet, da hafve vi nu med voris Danmarkis riges raats [raad] bevilgit och samtøgt til siste almindelige herredage, som udi forgangen martio er blefven holden, paa disse efterskrefne vare denne serdielis told aapsat och forhøgit, som

¹ Se instruks 1614 17. novbr ovfr. novbr. i Norske rigsregistrarer no. 411. 4, 541, 542, 543—46.

² Se åb. brev og instruks 1614 17.

foruden dend sedvanlige sise och told os och kronen allene til beste skal tagis och aappeberris, och først skal gifvis af hver tønede Rostocker øl, som udi vore riger Danmark och Norge blifver indført, mere end tilforne en mrk., och, af hvis der blifver udført, som herefter følger: af tønede rog, miel, biug och malt 2 sk., af tønede hafre 1 sk., af en tønede smør en ort, af skippung flesk en ort, af skipung bergefisk en ort, af lest sild 1½ dlr., af lest saltfisk en dlr., af deger saltet huder 1 ort, af deger tønede huder ½ ort, af deger bukskind eller giedeskind 1 ort, alt udi rigsmønt beregnet, hvorefter vore toldere, sise-mestere, biugfogder och alle andre, som udi vore kiøbsteder eller anden stets ere forordnede nogen told, sise och anden rettighed paa vore vegne at aaptage saa vel som enhver indlendiske och udlendiske, som i vore riger Danmark eller Norge agte, at hand skulde hafve sig at rette och forholde.

416.

1615 1. juni. (Hafniæ.) Frdg. om vognleje, færgelejon, vin, brød, øl og andre varers værd.

R: Sæll. tegn. 21, 118—20.

T: Samtidigt tryk på to blade.

Eftersom vi komme udi forfaringe om dend store uskikkelighed och misbrug, som sig udi vore kiøbsteder her udi vort rige [Danmark]¹ tildrager med vogenmend, fergemend och adskillige slags handverksfolk, disligeste ochsaa med vin, øl, brød och anden vare, som udi kiøbstederne forhandlis, saa at got folk, baade rigens indbiugere och fremmede, som hender did at komme eller reiser igemmel landet, besvergis tilbørligen at udgifve til vogenleie, fergepenge och ellers for vare, som de nøtørfteligen behøfver at kiøfve; det befindis ochsaa under tiden, at de, som erre af it handverk eller bruger it slags næring,

¹ Således T.